

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการ ในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ

Participatory Action Research for Customers of the Developing Health Market

อติญาณ์ ศรีเกษตริน¹
รุ่งนภา จันทรา²
ชุลีพร หิตอักษร³

Atiya Sarakshetrin
Runghnapha Chantra
Chuleeporn Heetaksorn

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย อาสาสมัครสาธารณสุข คณะกรรมการตลาด ผู้บริโภค ผู้ประกอบการ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอน คือ 1) การวิเคราะห์สถานการณ์ความต้องการในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ พบว่า ชุมชนต้องการให้มีการพัฒนาตลาดให้สะอาด บรรยากาศดี อาหารมีคุณภาพ ไม่มีสารปนเปื้อน โดยการกำหนดกิจกรรมในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ 2) การวางแผนกิจกรรมเพื่อวางแผนกิจกรรมร่วมกันได้เสนอ 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการออกกำลังกาย กิจกรรมให้ความรู้เรื่องอาหารปลอดภัย กิจกรรมตรวจสุขภาพ กิจกรรมการรับประทานอาหารตามวิถีไทย 3) ดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ร่วมกัน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากอาสาสมัคร

¹ ดร. อาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสราษฏร์ธานี

² พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต อาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสราษฏร์ธานี

³ ผู้ให้การติดต่อ (Corresponding e-mail: chuleeporn@bcsurat.ac.th

เบอร์โทรศัพท์ 081-5393447)

สาธารณสุข คณะกรรมการตลาด ผู้บริโภค ผู้ประกอบการ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ในการดำเนินการทั้ง 4 กิจกรรมตามแผน 4) ข้อเสนอแนะการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อร่วมพิจารณา สิ่งที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรมและปรับรายละเอียดย่อยของกิจกรรม พบว่า การดำเนินการในทุกกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่ดี มีประโยชน์ต่อชุมชน และควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และ 5) ขึ้นประเมินผลโดยผู้ที่เกี่ยวข้อง ผลลัพธ์ของการพัฒนามีความก้าวหน้า ในการจัดกิจกรรม 4 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมการออกกำลังกาย มีการออกกำลังกาย เป็นประจำทุกวัน 2) กิจกรรมการให้ความรู้เรื่องอาหารปลอดภัย มีการให้ความรู้ ผ่านเสียงตามสายเป็นประจำทุกวัน 3) กิจกรรมการตรวจสอบสุขภาพ มีการตรวจสอบสุขภาพ อย่างต่อเนื่องทุก 3 เดือน และ 4) กิจกรรมการรับประทานอาหารตามวิถีไทยสุขภาพ มีการให้ความรู้อาหารสุขภาพ และการจัดแสดงอาหารสุขภาพทุกวัน

คำสำคัญ : การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ใช้บริการ ตลาดสดสุขภาพ

Abstract

The purpose of this participatory action research was to study customers of the developing Health Market. The sample included health volunteers, the market committee, consumers, operators in the market and health personnel. This participatory action research was composed of 5 steps : 1) Analysis for Developing the Health Market needs. The participants need clean market development, good atmosphere, food quality and health market activity; 2) Planning activities. These offered four events, including physical activities, food safety education, event health check and Thai Traditional way of eating 3) The process stage with cooperation from health volunteers, the market committee, consumers, operators in the market and health personnel. 4) Reflecting on the practice to join the consideration received from the activities where they found every activity was good,

useful and moved the project on 5) evaluation. Data were collected by a group discussion which found that results of the healthy market development were developed and progressed in 4 activities : physical activities, food safety education, event health check and Thai Traditional way of eating. The Satisfaction evaluation of consumers showed they were highly satisfied.

Keywords : Participatory Action Research, Customers, Health Market

บทนำ

อาหาร คือ 1 ในปัจจัย 4 ที่ทุกคนต้องกินตั้งแต่เกิด จนตาย เพื่อเติบโต เพื่อยู่รอด เพื่อสร้างชีวิต ทำให้อาหารสัมพันธ์กับการกินของคนเราอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัจจุบันอาหารได้พัฒนารูปแบบ สี สัน รสชาติ เพื่อเพิ่มความอร่อย หรือยืดอายุไม่ให้เสียง่าย ล้วนกลายเป็นที่มาของโรคภัยโดยที่ไม่รู้ตัว ดังกับคำที่ว่า "You are What You Eat" "กินอะไร ก็เป็นแบบนั้น" (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2558) จากข้อมูลสุขภาพ ที่พบว่า โรคไม่ติดต่อเรื้อรังเป็นปัญหาสำคัญของของระบบสุขภาพ สังคม และครอบครัวที่มีความรุนแรงมากขึ้น ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งเกิดจากพฤติกรรมการกิน เกิดจากปัจจัยเสี่ยงภายใต้วิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ไม่ว่าจะเป็นโรค ความดันโลหิตสูง เบาหวาน หลอดเลือดหัวใจ ฯลฯ ที่ก่อให้เกิดความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และประเทศชาติ และความสูญเสียสุขภาพหรือภาวะทางสุขภาพ ส่งผลให้ภาระค่าใช้จ่ายทางด้านสุขภาพและการสูญเสียทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น จึงจำเป็นต้องรวมพลังของทั้งสังคมในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตด้วยการเพิ่มวิถีชีวิตที่พอเพียง ด้วยการบริโภคที่เหมาะสม การออกกำลังกายที่เพียงพอ และการจัดการอารมณ์ ได้เหมาะสม ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจและสุขภาพพอเพียง ในการป้องกันแก้ไขปัญหาทางด้านสุขภาพและผลกระทบจากโรควิถีชีวิตและนำไปสู่การสร้างสุขภาพวิถีชีวิตไทย ได้อย่างจริงจังและยั่งยืน (คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ

ฉบับที่ 11, 2555) ตลาดเป็นสถานที่แหล่งรวมสินค้าเป็นที่จับจ่ายซื้อหาอาหารเพื่อไปบริโภค ในครัวเรือน หรือประกอบปรุงเพื่อค้าขาย เป็นแหล่งชุมชนที่มีผู้มาใช้บริการทุกเพศทุกวัย และตลาดก็อาจเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรคได้ ถ้าตลาดแห่งนั้นไม่สะอาดเพียงพอ อีกทั้งถ้าอาหาร สิ่งของที่ขายในตลาดไม่มีคุณภาพ มีการปนเปื้อนด้วยสารพิษก็จะทำให้เกิดผลเสียต่อผู้บริโภคได้ ทั้งนี้ตลาดสดน่าซื้อจะเป็นผลดีทั้งแก่ผู้ประกอบการตลาด พ่อค้า แม่ค้า และผู้บริโภค โดยการกระตุ้นให้ผู้ประกอบการตลาดมีการพัฒนาด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ทำให้ตลาดนั้นสะอาด ถูกสุขลักษณะ มีการจัดการในเรื่องของขยะ น้ำเสียที่ถูกต้อง มีอาหารที่ปลอดภัยขาย อีกทั้งเป็นการสร้างกระแสความตื่นตัวให้แก่ประชาชน ผู้บริโภค ในการสร้างสุขภาพ รู้จักเลือกจับจ่ายสินค้าในสถานที่สะอาดได้มาตรฐานสินค้าปลอดภัยปลอดภัย (อติญาณ์ ศรีเกษตรริน และคณะ, 2555) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าสุขภาพดีเริ่มต้นที่อาหารปลอดภัย

ตลาดสดกอบกาญจน์ เป็นตลาดสดที่ดำเนินการโดยเอกชน ตั้งอยู่บนพื้นที่ชุมชนหน้าด่าน ตำบลตลาด อำเภอนมเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2508 รวมระยะเวลาถึงปัจจุบัน พบว่า มีอายุ 48 ปี การดำเนินการของตลาดดำเนินการผ่านคณะกรรมการ มีการพัฒนาตลาดมาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดมาตรฐานตลาดสดน่าซื้อ ตลาดสดกอบกาญจน์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ดำเนินการพัฒนาตลาดตามตัวชี้วัด (อติญาณ์ ศรีเกษตรริน และคณะ, 2557) โดยการปรับปรุงด้านกายภาพ พัฒนาแผงจำหน่ายสินค้าจากแผงชั่วคราวเป็นแผงคอนกรีต การกำหนดกฎ ระเบียบเพื่อให้ผู้จำหน่ายสินค้าปฏิบัติในเรื่องของการรักษาความสะอาดแผงและบริเวณโดยรอบ มีการพัฒนาตลาดเป็นตลาดสดน่าซื้อคำนึงถึงวัฒนธรรม วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน โดยให้ตลาดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งจะเห็นได้ว่าชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตลาดไปในระดับหนึ่งแล้ว แต่ยังไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่ชุมชนต้องการ นั่นคือ ให้มีการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ เพื่อสุขภาพที่ดีของผู้ประกอบการสุขภาพที่ดีของประชาชนที่มาใช้บริการ คณะกรรมการตลาดจึงเห็นว่าควรต้องมีการพัฒนาตลาดสุขภาพโดยการศึกษาวิจัยในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาร่วมคิด วิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ การวางแผน การดำเนินการ การสะท้อนกิจกรรม และการประเมิน ร่วมกันพัฒนาตลาดสดสู่ตลาดสุขภาพ ทั้งในด้าน

สุขภาพสิ่งแวดล้อม อาหารปลอดภัย และการคุ้มครองผู้บริโภค ผู้บริโภคได้รับอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และมีคุณภาพชีวิตที่ดีปราศจากโรคที่เกิดจากวิถีชีวิตโรค/โรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่ยังคงเป็นปัญหาสำคัญของระบบสุขภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาระบบการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันพัฒนาตลาดสดสุขภาพ โดยใช้กรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมของ Cohen & Uphoff (1977) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคือ อาสาสมัครสาธารณสุข คณะกรรมการตลาด ผู้บริโภค ผู้ประกอบการ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข โดยต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องดังกล่าวมีส่วนร่วมในการพัฒนา กิจกรรมทุกขั้นตอน เริ่มจาก 1) การมีส่วนร่วมวิเคราะห์สถานการณ์และความต้องการ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อระบุปัญหาร่วมกันและวางแผนกิจกรรม การพัฒนาตลาดสดสุขภาพตามความต้องการของชุมชน 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมที่ได้กำหนดร่วมกัน เพื่อร่วมปฏิบัติกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้ 4) การมีส่วนร่วมในการสะท้อนการปฏิบัติกิจกรรม เพื่อร่วมพิจารณาสิ่งที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม และขั้นตอนสุดท้าย 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาปัญหาและอุปสรรค จากการดำเนินกิจกรรมเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษารังนี้เป็วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ ณ ตลาดสดกอบกาญจน์ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการวิจัยนี้เป็ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ร่วมวิจัยจากตัวแทนกลุ่มต่างๆ ประกอบด้วย 1) ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 1 ราย อยู่ในพื้นที่ตลาดสดกอบกาญจน์ 2) ตัวแทนคณะกรรมการตลาดสดกอบกาญจน์ จำนวน 5 คน 3) ตัวแทนผู้ประกอบการที่ขายสินค้าในตลาดสดกอบกาญจน์ คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 6 คน 4) ตัวแทนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากศูนย์สุขภาพชุมชนตาปี จากเทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จำนวน 1 คน เป็พยาบาลวิชาชีพ และ 5) ตัวแทนผู้บริโภคที่บริโภคสินค้าในตลาดสดกอบกาญจน์ เป็ประจำทุกวัน จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็เครื่องมือวัดข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสนทนากลุ่มจำนวน 5 ครั้ง ครั้งละ 2 ชั่วโมง ในขั้นตอนการวิเคราะห์สถานการณ์ การวางแผนกำหนดกิจกรรม การดำเนินกิจกรรม การสะท้อนการปฏิบัติกิจกรรม และการประเมินผล เป็การสนทนาในกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข คณะกรรมการตลาด ผู้บริโภค ผู้ประกอบการ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข จากศูนย์สุขภาพชุมชนตาปี เครื่องข่ายโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี จากเทศบาลนครสุราษฎร์ธานี

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ทำการตรวจสอบความตรงตามด้านเนื้อหา (Validity) โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน ประกอบด้วย หัวหน้างานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม จำนวน 1 คน นักวิชาการสาธารณสุข ผู้รับผิดชอบงานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม จำนวน 1 คน และพยาบาลวิชาชีพ ผู้รับผิดชอบงานพัฒนาตลาดสดตามเกณฑ์มาตรฐานกรมอนามัย จำนวน 1 คน เพื่อตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาและความถูกต้องในการใช้ภาษาและปรับปรุงแก้ไข ได้ค่าความตรงตามเนื้อหา (Content Validity Index) เท่ากับ 0.80

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล 5 ขั้นตอน ด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการมีส่วนร่วมวิเคราะห์สถานการณ์และความต้องการในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ เป็นการศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ โดยอาสาสมัครสาธารณสุข จำนวน 1 ราย คณะกรรมการตลาด จำนวน 5 ราย ผู้บริโภค จำนวน 2 ราย ผู้ประกอบการจำนวน 6 ราย และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข จากศูนย์สุขภาพชุมชนตาปี เครือข่ายโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี จากเทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จำนวน 1 ราย โดย การจัดประชุมกลุ่มเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา และความต้องการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ ด้วยการสนทนากลุ่ม ระยะเวลา 2 ชั่วโมง

ขั้นที่ 2 ขั้นการมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อระบุปัญหาร่วมกันและวางแผนกิจกรรมการพัฒนาตลาดสดสุขภาพตามความต้องการของชุมชน โดยใช้การสนทนากลุ่ม จำนวน 2 ครั้ง ระยะเวลา 2 ชั่วโมงกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ อาสาสมัครสาธารณสุข จำนวน 1 ราย คณะกรรมการตลาด จำนวน 5 ราย ผู้บริโภค จำนวน 2 ราย ผู้ประกอบการจำนวน 6 ราย และพยาบาลวิชาชีพ จากศูนย์สุขภาพชุมชนตาปี เครือข่ายโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี จากเทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จำนวน 1 ราย พบว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เสนอแผนกิจกรรมเพื่อพัฒนาตลาดสดสุขภาพ คือ แผนการออกกำลังกาย แผนการให้ความรู้เรื่องอาหารปลอดภัย แผนการตรวจสุขภาพ แผนการรับประทานอาหารตามวิถีไทย

ขั้นที่ 3 ขั้นการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมที่กำหนดร่วมกัน เพื่อร่วมปฏิบัติกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้ โดยผู้รับผิดชอบกิจกรรมและดำเนินงานตามขั้นตอน ดังนี้

1. แผนการออกกำลังกาย กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริโภคที่บริโภคสินค้า ผู้ประกอบการและคณะกรรมการตลาดสดกอบกาญจน์ ให้มีกิจกรรมการออกกำลังกาย โดยมีคณะกรรมการตลาด อาสาสมัครเป็นผู้นำเดินแอโรบิก จำนวน 1 ราย ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมทุกวัน ตั้งแต่เวลา 10.00 - 11.00 น

2. แผนการให้ความรู้เรื่องอาหารปลอดภัย กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริโภคที่บริโภคสินค้าในตลาดสดกอบกาญจน์ โดย ให้ความรู้ผ่านเสียงตามสาย โดย มีพยาบาลวิชาชีพจากศูนย์สุขภาพชุมชนตาปี และคณะกรรมการตลาด เป็นผู้ให้ความรู้ ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมทุกวัน ตั้งแต่เวลา 08.00 - 10.00 น.

3. แผนการตรวจสุขภาพ กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริโภคที่บริโภคสินค้าในตลาดสด ผู้ประกอบการในตลาดสด และคณะกรรมการตลาดสดกอบกาญจน์ มีการตรวจสุขภาพให้กับบุคคลทั่วไปและผู้ป่วยโรคเรื้อรัง การให้คำปรึกษาด้านสุขภาพ โดย พยาบาลวิชาชีพจากศูนย์สุขภาพชุมชนตาปี และอาจารย์พยาบาลจากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสุราษฎร์ธานี ระยะเวลาในการจัดกิจกรรม ทุก 3 เดือน ตั้งแต่เวลา 07.00 - 10.00 น.

4. แผนการรับประทานอาหารตามวิถีไทย กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริโภค ที่บริโภคสินค้าในตลาดสด ผู้ประกอบการในตลาดสด และคณะกรรมการตลาดสดกอบกาญจน์ มีการให้ความรู้ผ่านเสียงตามสาย เรื่องการบริโภคอาหารตามวิถีไทย และการจัดแสดงอาหารสุขภาพ โดย คณะกรรมการตลาด ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมทุกวัน ตั้งแต่เวลา 07.00 - 12.00 น.

ขั้นที่ 4 ขั้นการมีส่วนร่วมในการสะท้อนการปฏิบัติกิจกรรม เพื่อร่วมพิจารณาสิ่งที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยจัดสนทนากลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับแผนกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการ โดย การจัดสนทนากลุ่ม เดือนละ 1 ครั้ง ครึ่งละ 2 ชั่วโมง

ขั้นที่ 5 ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลโดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาปัญหาและอุปสรรค จากการดำเนินกิจกรรมเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อประเมินการดำเนินกิจกรรมตามแผนและสรุปบทเรียนที่ได้จากการดำเนินงาน ด้วยการสนทนากลุ่มจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยสรุปประเด็นและสังเคราะห์ข้อความรู้ที่ได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

จริยธรรมวิจัย

ผู้วิจัยนำโครงการวิจัยเข้าพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุราษฎร์ธานี ได้หมายเลขรับรอง BCNSURATTHANI 2014/10

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามกิจกรรมของการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการ ในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นการวิเคราะห์สภาพและความต้องการ พบว่า การดำเนินงานของตลาด ที่ผ่านมามีเทียบกับเกณฑ์ของกรมอนามัย การได้รับรางวัล เป้าหมายที่ต้องการไปให้ถึง และปัญหาอุปสรรค ซึ่งพบว่า ตลาดสดกอบกาญจน์เป็นตลาดเช้า ที่ประชาชนมาจับจ่าย สินค้าบริโภคเป็นจำนวนมาก จึงควรมีการพัฒนาตลาด ให้สะอาด บรรยากาศดี อาหาร มีคุณภาพ ไม่มีสารปนเปื้อน และควรเป็นตลาดที่ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เสนอว่าควรมีการกำหนดกิจกรรมในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ เนื่องจาก ปัญหาสุขภาพเป็นปัญหาที่มีความสำคัญ ควรที่จะต้องมีการป้องกันและส่งเสริมสุขภาพ

2. ขั้นการวางแผนกิจกรรมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

การกำหนดแผนและกิจกรรมการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ โดยการสนทนากลุ่ม จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่เป็นผู้ใช้บริการ เพื่อกำหนดเกณฑ์และขั้นตอนการพัฒนา เพื่อนำผลการศึกษาในขั้นเตรียมการมาวิเคราะห์สถานการณ์ของปัญหาและร่วมกำหนด เป้าหมายและกลวิธีของการดำเนินงานจุดนี้เป็นจุดสำคัญที่ก่อให้เกิดความตระหนัก ในการมีส่วนร่วมของกลุ่ม เพราะทุกคนได้ร่วมกันรับรู้ปัญหา ร่วมคิดวิเคราะห์และ ประเมินปัญหา เกิดความรู้สึกต้องการแก้ไขปัญหาร่วมกันคิดหาวิธี วางแผนแก้ปัญหา ให้ง่ายขึ้น ผู้วิจัยจึงทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลปัญหาความต้องการและกระตุ้นให้ผู้มีส่วนร่วม ทุกคนคิดได้ข้อสรุปสู่แนวทางการพัฒนา คือ 1) การออกกกำลังกาย มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้ใช้บริการตลาด มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง สุขภาพใจที่ดี 2) การให้ความรู้เรื่องอาหาร

ปลอดภัย มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้บริโภคที่บริโภคสินค้าปฏิบัติตามในเรื่องอาหารปลอดภัยได้อย่างถูกต้อง ไม่มีสารปนเปื้อน การจัดเมนูอาหารสุขภาพ 3) การตรวจสุขภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ใช้บริการได้หันมาใส่ใจสุขภาพของตนเอง ป้องกันโรคเรื้อรัง และป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากโรคเรื้อรัง 4) แผนการรับประทานอาหารตามวิถีไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้นกับผู้ใช้บริการ ให้เลือกรับประทานอาหารที่มีคุณภาพ ถูกสุขลักษณะตามแบบวัฒนธรรมไทย

3. ขั้นตอนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมที่ได้กำหนดร่วมกัน

การดำเนินงานตามแผนเพื่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการ ในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่เป็นผู้ใช้บริการ นำผลการประชุม มาร่วมกันกำหนดกิจกรรม วิธีการดำเนินการวันเวลา และกำหนดผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรมดังนี้

3.1 กิจกรรมการออกกำลังกาย โดยมีคณะกรรมการตลาด อาสาสมัคร เป็นผู้นำเดินแอโรบิค จัดกิจกรรมให้กับผู้บริโภคที่บริโภคสินค้าในตลาดสด ผู้ประกอบการ ในตลาดสด และคณะกรรมการตลาดสดกอบกาญจน์ มีการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ คือ มีกิจกรรมการออกกำลังกายทุกวัน มีผู้เข้าร่วมครั้งละ 20 - 30 คน

3.2 กิจกรรมการให้ความรู้เรื่องอาหารปลอดภัย โดยให้ความรู้ผ่านเสียงตามสาย โดยมีพยาบาลวิชาชีพจากศูนย์สุขภาพชุมชนตาปี และคณะกรรมการตลาด เป็นผู้ให้ความรู้ กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริโภคที่บริโภคสินค้าในตลาดสดกอบกาญจน์ มีการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ คือมีการจัดกิจกรรมทุกวัน

3.3 กิจกรรมการตรวจสุขภาพ มีการตรวจสุขภาพ โรคเรื้อรัง การให้คำปรึกษาด้านสุขภาพ แก่ผู้บริโภคที่บริโภคสินค้าในตลาดสดกอบกาญจน์ ผู้ประกอบการในตลาดสดกอบกาญจน์ คณะกรรมการตลาดสดกอบกาญจน์ โดยพยาบาลวิชาชีพจากศูนย์สุขภาพชุมชนตาปี และอาจารย์พยาบาลจากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุราษฎร์ธานี มีการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ คือมีการจัดกิจกรรม ทุก 3 เดือน มีผู้เข้าร่วมครั้งละ 50 คน

3.4 กิจกรรมการรับประทานอาหารตามวิถีไทย มีการให้ความรู้ผ่านเสียงตามสาย เรื่องการบริโภคอาหารตามวิถีไทย และการจัดแสดงอาหารสุขภาพ แก่ผู้บริโภค

ที่บริโภคสินค้าในตลาดสดกอบกาญจน์ ผู้ประกอบการในตลาดสดกอบกาญจน์ คณะกรรมการตลาดสดกอบกาญจน์ โดยคณะกรรมการตลาด มีการดำเนินการตามแผน ที่วางไว้ คือ การจัดกิจกรรมทุกวัน

4. **ขั้นการมีส่วนร่วมในการสะท้อนการปฏิบัติกิจกรรม** มีการดำเนินงาน ตามขั้นตอนที่กำหนดและนำผลการดำเนินงานมาร่วมประชุมปรึกษาในทีมผู้วิจัยและ ผู้ใช้บริการเพื่อประเมินผลและปรับแผนการดำเนินงาน พบว่า

4.1 กิจกรรมการออกกำลังกาย โดยการออกกำลังกายแบบแอโรบิค เป็นประจำทุกวัน มีผู้ใช้บริการตลาดสดเข้าร่วมกิจกรรม การประเมินโดยใช้การสนทนากลุ่ม พบว่า เป็นกิจกรรมที่ดี ไม่เคยมีการจัดแบบนี้ในตลาดเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นการสนับสนุนให้มีการออกกำลังกาย เพราะผู้ประกอบการบางรายไม่มีเวลาใน การออกกำลังกายในตอนเย็น

4.2 กิจกรรมการให้ความรู้เรื่องอาหารปลอดภัย โดยให้ความรู้ผ่านเสียง ตามสายโดยมีพยาบาลวิชาชีพจากศูนย์สุขภาพชุมชนตาปีและคณะกรรมการตลาด เป็นผู้ให้ความรู้มีผู้ใช้บริการที่บริโภคสินค้าในตลาดเข้าร่วมกิจกรรม การประเมินโดยใช้ การสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้บริโภคได้รับความรู้เรื่องการเลือกซื้ออาหาร ทำให้หันมาใส่ใจ การพิจารณาวัตถุดิบที่จะนำไปบริโภคอาหารทุกครั้งเมื่อมาจ่ายตลาด

4.3 กิจกรรมการตรวจสุขภาพ มีการตรวจสุขภาพ โรคเรื้อรัง การให้คำปรึกษา ด้านสุขภาพ แก่ผู้ใช้บริการตลาดสด โดยพยาบาลวิชาชีพจากศูนย์สุขภาพชุมชนตาปี และอาจารย์พยาบาลจากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุราษฎร์ธานี การประเมิน โดยการให้การสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้บริโภค ผู้ประกอบการ คณะกรรมการตลาด มีความตื่นตัวในการตรวจสุขภาพ และต้องการให้มีการตรวจสุขภาพอย่างต่อเนื่อง

4.4 กิจกรรมการรับประทานอาหารตามวิถีไทย มีการให้ความรู้ผ่าน เสียงตามสาย เรื่องการบริโภคอาหารตามวิถีไทย และการจัดแสดงอาหารสุขภาพแก่ ผู้ใช้บริการในตลาดสดโดยคณะกรรมการตลาด การประเมินโดยการให้การสนทนากลุ่ม พบว่า การจัดแสดงอาหารสุขภาพ ทำให้รู้ถึงชนิดของอาหารเพื่อสุขภาพที่เหมาะสม กับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ เป็นการจัดกิจกรรมที่ดี

5. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลโดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ก่อนการพัฒนาตลาดสดกอบภายจน์ เป็นตลาดสดสุขภาพ มีการดำเนินงานโดยเจ้าของตลาดและคณะกรรมการตลาดเป็นผู้ดำเนินงานเพื่อให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานจากกรมอนามัย ซึ่งตลาดได้รับรองเป็นตลาด 3 ดาว หลังการดำเนินโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ได้มีการพัฒนาการมีส่วนร่วมจากบุคคลที่เกี่ยวข้องจากผู้ให้บริการตลาด เจ้าของตลาด กรรมการตลาด เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและเทศบาล ผู้บริโภค อาสาสมัครสาธารณสุข และทีมผู้วิจัย โดยมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการวิเคราะห์สถานการณ์ ขั้นการวางแผนกิจกรรม ขั้นการดำเนินงานตามแผน และขั้นสะท้อนการปฏิบัติกิจกรรม เพื่อพัฒนาเป็นตลาดสดสุขภาพ ผลลัพธ์ของการพัฒนา พบว่า มีความก้าวหน้าในการจัดกิจกรรม 4 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมการออกกำลังกาย มีการออกกำลังกายเป็นประจำทุกวัน 2) กิจกรรมการให้ความรู้เรื่องอาหารปลอดภัย มีการให้ความรู้ผ่านเสียงตามสายเป็นประจำทุกวัน 3) กิจกรรมการตรวจสุขภาพ มีการตรวจสุขภาพอย่างต่อเนื่องทุก 3 เดือน และ 4) กิจกรรมการรับประทานอาหารตามวิถีไทยสุขภาพ มีการให้ความรู้อาหารสุขภาพ และการจัดแสดงอาหารสุขภาพทุกวัน

อภิปรายผล

ผู้วิจัยอภิปรายตามกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ ดังนี้

การมีส่วนร่วมการวิเคราะห์สถานการณ์และความต้องการ พบว่า ควรมีการกำหนดกิจกรรมในการพัฒนาตลาดสดสุขภาพ การให้ทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนในการวิเคราะห์สถานการณ์และการกำหนดปัญหาของชุมชนจะทำให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นหรือสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาที่ประสงค์ (จิรัชยา เจริญกัก และ สันติชัย แยมใหม่, 2558) ซึ่งเป็นมิติของการให้ชุมชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชนวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่เอื้อในการแก้ไขปัญหาอันเนื่อง

การมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จากการสนทนากลุ่มจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันนำผลการวิเคราะห์สถานการณ์และความต้องการ พบว่า

ผู้ให้บริการทุกคนต้องการ 1) การออกกำลังกาย 2) ความรู้เรื่องอาหารปลอดภัย 3) การตรวจสุขภาพ และ 4) แผนการรับประทานอาหารตามวิถีไทย ซึ่งกลวิธีของการดำเนินงานจุดนี้เป็นจุดสำคัญที่ก่อให้เกิดความตระหนักในการมีส่วนร่วมของกลุ่ม เพราะทุกคนได้ร่วมกันรับรู้ปัญหา ร่วมคิดวิเคราะห์และประเมินปัญหา เกิดความรู้สึกต้องการแก้ไขปัญหาร่วมกันคิดหาวิธี วางแผนแก้ปัญหาให้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะเจ้าของตลาดที่เข้าร่วมในการวางแผนกิจกรรมทุกครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วารุณี ไพโร, สุขศิริ ประสมสุข, ชนิดา มัททวงกูร, กุลธิดา จันทรเจริญ, เนตร หงษ์ไกรเลิศ, นาริรมย์บุญกุล และคณะ (2556) ศึกษาสุขภาวะกับการเป็นตลาดของภาษีเจริญ พบว่า การพัฒนาตลาดให้เป็นพื้นที่สุขภาวะ มีความสำคัญโดยเห็นว่าเจ้าของตลาดควรดำเนินการร่วมกับผู้ให้บริการและหน่วยงานต่างๆ

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมที่ได้กำหนดร่วมกัน การพัฒนาตลาดสดสุขภาพ เกิดจากความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาตลาดสดเพื่อคงไว้ ซึ่งเอกลักษณ์ความเป็นวิถีไทยของตลาดสดกอบกานูญ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการสร้างการมีส่วนร่วม การเข้าถึงความคิด ความเชื่อของคน รากเหง้า วัฒนธรรมของคน โดยการให้ร่วมกัน ระดมสมอง ร่วมคิดร่วมพัฒนาและร่วมรับผลการพัฒนา สอดคล้องกับการศึกษาของ สุวิดา ธรรมณีนวงศ์ และคณะ (2550) ศึกษาการวิจัยเพื่อแสวงหาการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาตลาดในเขตเทศบาลนครนครปฐม พบว่า การพัฒนาตลาด โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ควรคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนมุมมองในการพิจารณาตลาดที่ส่งเสริมมากกว่าควบคุม รวมทั้งกระบวนการ พัฒนาตลาดสดสุขภาพ ในครั้งนี้บรรลุวัตถุประสงค์ได้เพราะมีแนวทางในการพัฒนาที่ชัดเจน มีการดำเนินกิจกรรมตลาดสดสุขภาพทุกกิจกรรม และได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพราะทุกคนในตลาด เป็นเจ้าของตลาดร่วมกัน ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมโดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาตลาดสดให้มีประสิทธิภาพ (อติญาณ์ ศรเกษตริน และคณะ, 2557)

การมีส่วนร่วมในการสะท้อนการปฏิบัติกิจกรรม เมื่อดำเนินงานตามขั้นตอนที่กำหนดและนำผลการดำเนินงานมาร่วมประชุมปรึกษาในทีมเพื่อประเมินผลและปรับแผนการดำเนินงานเพื่อสะท้อนการปฏิบัติกิจกรรม ซึ่งผู้ให้บริการตลาดสดที่เข้าร่วม

กิจกรรมได้สะท้อนว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการ เป็นกิจกรรมที่ดี ที่ไม่เคยมีการจัดแบบนี้ เห็นการเน้นสุขภาพของผู้บริโภค มีความตื่นตัวในการตรวจสอบสุขภาพรวมทั้งต้องการให้มีการตรวจสอบสุขภาพอย่างต่อเนื่อง นับว่าเป็นการสะท้อนความคิดเห็นของชุมชนต่อการดำเนินงานของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมทั้งสรุปผลการดำเนินงาน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขที่มีบทบาทและหน้าที่โดยตรงในการจะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ มองเห็นรูปแบบและแนวทางที่พอจะสามารถดำเนินการได้ตามศักยภาพของหน่วยงานและชุมชน (เตือนใจ ลับโกษา และคณะ, 2559) เพราะการดำเนินการดังกล่าวทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของตลาดร่วมกัน ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม โดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาตลาดสดให้มีประสิทธิภาพ (อติญาณ์ ศรีเกษตรริน และคณะ, 2557) มีการพัฒนาตลาดสดสุขภาพบนพื้นฐานทางวัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชน ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่มีความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติฉบับที่ 11. (2555). **แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 - 2559**. นนทบุรี : สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์.
- จิรัชยา เจียวกิก และสันติชัย แยมใหม่. (2559). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน. **วารสารหาดใหญ่วิชาการ**. 14(1) : 79 - 95.
- วารุณี เฟไร, สุขศิริ ประสมสุข, ชนิดา มัททวงกูร, กุลธิดา จันทรเจริญ, เนตร หงษ์ไกรเลิศ, นารี รมย์นุกูล และคณะ. (2556). **สุขภาพะกับการเป็นตลาดของภาษีเจริญ**. คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม.
- สุวิดา ธรรมมณีวงศ์, ผกามาศ ไผ่ตรีมิตร, ภาณุพัฒน์ พุ่มพุกษ์, ปิ่นเพชร จำปา, ยุพติ จารุทรัพย์, และहरรรษา นิลาพันธ์. (2550). การวิจัยเพื่อแสวงหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาตลาดในเขตเทศบาลนครปฐม. **เอกสารการประชุมทางวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 45**, 569 - 576.

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2558). **เปลี่ยนพฤติกรรมให้กินดีสดใส ห่างไกลโรค** [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.thaihealth.or.th/Content/29930> เปลี่ยนพฤติกรรมให้กินดีสดใส%20ห่างไกลโรค.html [2558, พฤศจิกายน 10].
- อติญาณ์ ศรีเกษตรริน, อรพรรณ สัมภวมานะ, นงเยาว์ ชัยทอง, ชุติพร เอกรัตน์ และนรารัตน์ ชูมี. (2557). กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาตามเกณฑ์มาตรฐาน ตลาดสดน่าซื้อ : กรณีศึกษาตลาดสดกอบกาญจน์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้**, 1(1) : 65 - 76.
- อติญาณ์ ศรีเกษตรริน, นงเยาว์ ชัยทอง, ชุติพร เอกรัตน์ และบุปผา กิตติพัฒน์. (2555). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาตลาดสด ตามเกณฑ์มาตรฐาน ตลาดสดน่าซื้อ : กรณีศึกษาตลาดสดกอบกาญจน์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข**, 22(1) : 98 - 110.
- Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. (1977). **Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation**. Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell : Cornell University.

